

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Alisaari, Jenni; Bergroth, Mari; Kangasvieri, Tea; Moate, Josephine; Viinikainen, Tanja

Title: Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisuus koulutuksen ja kasvatuksen kentällä

Year: 2020

Version: Published version

Copyright: © Kieliverkosto & kirjoittajat, 2020

Rights: CC BY 4.0

Rights url: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

Please cite the original version:

Alisaari, J., Bergroth, M., Kangasvieri, T., Moate, J., & Viinikainen, T. (2020). Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisuus koulutuksen ja kasvatuksen kentällä. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 11(3). <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-toukokuu-2020/kieli-kulttuuri-ja-katsomustietoisuus-koulutuksen-ja-kasvatuksen-kentalla>

Kieliverkosto (<https://www.kieliverkosto.fi/fi>)

Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisuus koulutuksen ja kasvatuksen kentällä

Julkaistu: 13. toukokuuta 2020 | Kirjoittanut: Jenni Alisaari, Mari Bergroth, Tea Kangasvieri, Josephine Moate ja Tanja Viinikainen

Tässä teemanumerossa esitellään erilaisia lähestymistapoja kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoiseen toimintaan. Toisin kuin joskus ajatellaan, se koskee jokaisen oppijan opettamista ja kasvattamista, ei vain maahanmuuttajataustaisia lapsia tai nuoria. Tässä käytämme termiä oppija tarkoittamaan lapsia, nuoria ja aikuisia varhaiskasvatuksesta opettajankoulutukseen. Kielellisesti, kulttuurisesti ja katsomuksellisesti vastuullinen pedagogiikka perustuukin hyvään oppijantuntemukseen ja kohtaa oppijat yksilöinä. Miten kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoista opetusta sitten tulisi käsitellä opettajankoulutuksessa ja miten se eroaa aivan tavallisesta, hyvästä pedagogiikasta? Muun muassa näitä asioita käsitellään tämän teemanumeron artikkeleissa.

Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisessa opetuksessa kiinnitetään erityisesti huomiota oppijoiden moninaisuuteen ja siihen, miten moninaisuus muun muassa kouluissa ja päiväkodeissa huomioidaan. Tärkeää on osaamisen, taitojen ja vahvuuksien tunnistaminen ja käyttäminen oppimisen resurssina sekä identiteetin rakentumisen tukeminen. Tavoitteena on edistää oppijoiden kasvua demokraattisen yhteiskunnan jäsenyyteen, osallisuuteen, tasa-arvoon, yhdenvertaisuuteen, oikeudenmukaisuuteen ja kestävään elämäntapaan.

Opettajien ja opettajankouluttajien kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisuus on melko vahvaa asenteiden tasolla. Haasteena toisinaan kuitenkin on, miten näitä voidaan käytännön tasolla toteuttaa. Tämän teemanumeron käsittelemissä hankkeissa on nimittäin ilmennyt, että osalle opettajista esimerkiksi kielitietoiset tavat toimia ovat tuttuja, mutta osalle ne voivat kuitenkin tarjota uutta näkökulmaa toiminnan kehittämiseen. Hankkeiden kokemus osoittaa, että kielitietoisuutta tukevat käytänteet ovat mukana arjen opetustilanteissa sekä päiväkodin moninaisissa tilanteissa. Taustatiedoksi tarvitaan kuitenkin myös tietoa siitä, miksi tietynlaiset käytänteet toimivat ja erityisesti siitä, miksi ne ovat tarpeen. Kasvatuksen ja koulutuksen konteksteissa korostuu lisäksi opettajan tekemien valintojen tärkeys ja keskeisyys, jotka vaikuttavat käytännön toteutukseen. Toki myös oppijaryhmän tuntemus vaikuttaa päätöksiin.

Toisaalta esille on noussut esimerkiksi opetuksen ja toiminnan kontekstin monikielisyiden hyödyntämisen satunnaisuus ja spontaanisuus: on eri asia olla tietoinen ja suunnitella toimintaa pedagogisesti kuin esimerkiksi sallia monikielisyys vain spontaanisti. Kielitietoiset toimintatavat eivät synny itsestään. Esimerkiksi monikielisyiden käyttö oppimisen resurssina on asia, johon kaivattaisiin lisää täydennyskoulutusta ja materiaalia menetelmien käytön tueksi. Onkin tärkeää kehittää pedagogisia käytänteitä, joissa kielellistä monimuotoisuutta ja kielitietoisuutta tuodaan suunnitelmallisesti esiin kaikissa ikäryhmissä. Tämän toteuttamiseksi ei vaadita kielitaustaltaan monikielistä henkilökuntaa, vaan kielitietoista toimintakulttuuria. Kielitietoisien toimintakulttuurin tulee myös huomioida yhteisön ja ympäristön erilaiset tarpeet. Esimerkiksi ruotsinkielisissä kouluissa monikielinen pedagogiikka vaatii tasapainoilua enemmistökielten (suomi, englanti ja jopa ruotsinruotsi), koulukielen (suomenruotsi ja sen murteet) sekä vähemmistöjen kielten tukemisen välillä, koska koulun kieli ei aina ole itsestäänselvyys. Saamen kielten säilymisen kannalta haasteen monikielisyteen puolestaan tuo se, että saamenkielisistä lapsista valtaosa asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Tämän lisäksi kaksikielisenkin toiminnan lomassa on mahdollista tehdä tilaa monikielisyiden esiintuomiseen.

Tämän teemanumeron esittelemissä hankkeissa kehitetäänkin erilaisista oppimisympäristöistä kerättyjä käytänteitä eteenpäin yhteistyössä kielikasvattajien kanssa. Hankkeiden myötä syntyy monenlaista materiaalia kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoiseen opetukseen ja opettajankoulutukseen. Esimerkiksi IKI-hankkeessa luodaan kartta ja kompassi, jotka tarjoavat tukea ja työkaluja kielikasvatukseen, ja DivEd-hankkeessa on luotu kuvakortit kieli- ja kulttuuritietoiseen opetukseen. KUPERA-hankkeessa on tuotettu mm. kolme Tähtijengi-nimistä suomen kielen harjoituskirjaa (<http://www.dialogikasvatus.fi/tahtijengi>) sekä dialogikasvatus.fi-verkkoportaali (<http://www.dialogikasvatus.fi>). Listiacissa taas luodaan kielitietoisuuden reflektointityökaluja opettajaopintoihin ja työyhteisöjen kielitietoisien toimintakulttuurin kehittämiseen.

Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisien toimintatapojen kehittämiseen olisi hyvä varata riittävästi resursseja myös työyhteisötasolla, sillä tällaiset toimintatavat hyödyttävät kaikkia oppijoita. Kehittämistyö vaatii aina pitkäjänteistä kehittämistä, eikä kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisien toimintatapojen kehittäminen ole tästä poikkeus. Yksittäiset hankeponnistelut voidaan nähdä melko vähämerkityksisinä, mutta yksittäisten oppijoiden kannalta näillä ponnisteluilla saattaa kuitenkin olla valtava merkitys. Kaikkien tässä teemanumerossa esiteltyjen hankkeiden tavoitteena onkin, että monipuolisten koulutusten sekä kehittämis- ja tutkimustyön avulla kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoiset käytänteet tulisivat osaksi kaikkien koulutuksellisten yhteisöjen toimintakulttuuria hankkeiden päättyessä. Näin voidaan edistää koulutuksellista oikeudenmukaisuutta koko Suomessa: kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisuus toimivat yhteisöissä voimavarana, kun kaikki voivat kokea omat identiteettinsä merkityksellisinä ja arvokkaina.

This special issue highlights how language as a phenomenon runs the length and breadth of education, from the earliest years and into tertiary and in-service education, from creative activities, the building of relationships, developing expertise and building understanding.

Although language is not the only tool for participating in education, it is a central tool as highlighted in the most recent national curricula. The four projects bring complementary approaches to the development of language aware education within the Finnish context. DivEd, Listiac, KUPERA and IKI all highlight the need to engage with teachers in the field, to be aware of the communities that they are working with and fostering, to provide new vantage points and tools for understanding what it means to be an educator within the diversifying landscape of Finnish education. The projects model different ways of engaging with teachers in the field, of sharing expertise, of critically developing educational resources, and of reflectively working towards linguistically and culturally sensitive education.

Teemanumeron hankkeet

DivED (<https://dived.fi/>) on kieli- ja kulttuuritietoisen opettajankoulutuksen ja opetuksen kehittämishanke, jonka toteuttamisesta vastaavat Turun, Tampereen, Oulun ja Lapin yliopistot, Åbo Akademi, Hämeen ammattikorkeakoulu ja Diakonia-ammattikorkeakoulu. Hankkeen tavoitteena on ollut muun muassa kehittää opettajien tutkintokoulutusta ja uudistaa täydennyskoulutusta: hankkeessa on lähetetty kouluttajat suoraan kouluihin, koska vain harvalla opettajalla on ollut aiemmin mahdollisuus lähteä koulun ulkopuolisiin koulutuksiin. Maksuton koulutus esimerkiksi koulun veso-päivässä tavoittaa kuitenkin kaikki koulun opettajat. Hankkeessa on myös tehty tutkimusta, järjestetty seminaareja ja tuotettu materiaalia opettajien käyttöön kieli- (<https://dived.fi/kielitietoisia-kaytanteita-opettajille/>) ja kulttuuritietoiseen (<https://dived.fi/kulttuuritietoisia-kaytanteita-opettajille/>) opetukseen. Esimerkiksi Kieli- ja kulttuuritietoisen opetuksen kuvakortit (<https://dived.fi/kieli-ja-kulttuuritietoisen-opetuksen-kuvakortit/>) ovat olleet suosittuja opettajien keskuudessa.

Kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoinen perusopetus KUPERA-hanke (<https://www.helsinki.fi/fi/projektit/kulttuuri-katsomus-ja-kielitietoinen-perusopetus>) toteutetaan Helsingin yliopistossa, yhteistyössä Kulttuuri- ja uskontofoorumi FOKUS ry:n ja Arto Kallioniemen UNESCO Chair -professorin (UNESCO Chair in Values, Dialogue and Human Rights in Education) ohjausryhmän kanssa. KUPERA muodostuu kahdesta osahankkeesta: arviointi- ja tutkimushankkeesta sekä materiaalihankkeesta. Molemmissa tuotetaan tutkimusperustaisia näkökulmia kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoiseen opetukseen. Hankkeessa on tuotettu materiaaleja mm. dialogitaitojen vahvistamiseen ja kielitietoiseen opetukseen sekä avoin verkkokurssi moninaisuuteen liittyvän osaamisen tukemiseen kasvatuksen kentällä.

Listiac (<https://www.abo.fi/fi/projekti/listiac-linguistically-sensitive-teaching-in-all-classrooms/>) on eurooppalainen innovaatiopolitiikan hanke, jossa kehitetään reflektoinnin ja toimintatutkimuksen avulla kielitietoista opettajankoulutusta. Kielitietoisuus nähdään osana yleistä opettajuutta ja toimintatutkimuksen kohderyhmänä ovat varsinkin ne opettajankouluttajat ja opettajaopiskelijat, jotka eivät ole suuntautuneet kieli- ja monikielisyyskasvatukseen. Hankkeen yhteiskunnallinen tavoite on mahdollistaa kaikkien oppilaiden tasavertaiset mahdollisuudet tulevaisuuden eurooppalaisilla työmarkkinoilla kieli- ja kulttuuritaustasta riippumatta. Hanketta vetää Åbo Akademi opetus- ja kulttuuriministeriön valtuuttamana.

IKI-hanke (<https://www.ikihanke.fi/>) perustuu yhteistyön ja yhteisön rakentamiselle kielikasvatuksen konteksteissa. Hankkeen yhtenä keskeisenä tavoitteena on jakaa ja kehittää kielikasvattajien positiivisia esimerkkejä varhaiskasvatuksesta ja perusopetuksesta. Tärkeänä lähtökohtana IKI:lle on huomioida sekä arvostaa erilaisten yhteisöjen tapoja kehittää kielikasvatusta, josta voimme yhdessä oppia toisiltamme. Hanketta koordinoi Jyväskylän yliopisto ja lisäksi mukana ovat Turun yliopiston Rauman kampus ja Åbo Akademin Vaasan yksikkö.

Teemanumeron artikkelit

Artiklarna i temanumret belyser det målmedvetna arbete som görs runtomkring i Finland för att utveckla språk-, kultur- och åskådningsmedvetna verksamhetskulturer. I de fyra första artiklarna presenteras fyra omfattande projekt som täcker det livslånga lärandet från småbarnspedagogik till lärarutbildning. I de efterföljande artiklarna får vi ta del av de insikter och goda praktiker som redan samlats in i de olika projekten. Tillsammans visar artiklarna att mycket har redan gjorts, men mycket kvarstår för att öka medvetenheten om olika åskådningar, språk och kulturer i det finländska utbildningsväsendet.

Alisaari, Harju-Autti, Kivipelto, Björklund, Keskitalo, Kuusento, Laasonen-Tervaoja ja Vigren tarkastelevat artikkelissaan kieli- ja kulttuuritietoisuuden opetuksen perusteita ja tarpeellisuutta sekä esittelevät DivED-hankkeen toimintaa, saavutuksia, haasteita ja tulevaisuudennäkymiä. Viinikainen ja Putkonen puolestaan tarkastelevat artikkelissaan kielen roolia oppimisen ja osallisuuden ytimessä ja esittelevät KUPERA-hankeessa tuotettuja materiaaleja dialogitaitojen vahvistamiseen. Teemanumeron kolmannessa artikkelissa Bergroth, Storås ja Björklund esittelevät eurooppalaisen opettajankoulutuksen kehittämistä kohti kielitietoisuutta hankkeessa Linguistically sensitive teaching in all classrooms (Listiac). Tämän hankkeen kohderyhmänä on erityisesti ne opettajankouluttajat ja opettajaopiskelijat, jotka eivät ole suuntautuneet monikielisyyskasvatukseen. Käännän, Kangasvieren ja Ranta-Ylitalon artikkeli kuvailee teemanumeron neljättä projektia, IKI-hanketta, ja nostaa esiin, kuinka opettajan kielitietoisuus kehittyi suhteessa yhteisön kanssa, kun opettajat käyttävät olemassa olevia resursseja laajentaakseen vanhempien oppilaiden kielellistä maisemaa.

Erilaiset kielet, kulttuurit ja katsomukset ovat osa koulun oppilaiden ja myös opettajien identiteettiä sekä koko toimintakulttuuria. Artikkelissaan Kavonius ja Putkonen tarkastelevat *katsomustietoisuutta* taitona, jota voi kehittää ja joka antaa välineitä moninaisuuden kohtaamiseen koulun arjessa. Kauppisen ja Aerilan artikkeli kielitietoisesta kirjallisuuskasvatuksesta esittää kaksi käytännön tapaa tukea oppilaiden lukijuutta aktiivisesti osallistamalla heidät tarinoiden ja tarinankerronnan sekä toiminnan ja suhteiden kautta. Kuusento puolestaan esittelee artikkelissaan, miten henkilökohtaisella ohjauksella voidaan tukea opettajan kielitietoista toimintaa. Arjessa kielitietoisten käytänteiden kehittäminen voi tuntua työläältä, mutta ohjaus ja yhdessä keskusteleminen nostavat kielitietoisuuden vahvasti osaksi arkea.

Hansellin, Palojärven, Björklundin ja Pärkän artikkeli havainnollistaa, kuinka varhaiskasvatuksen opettajat voivat käyttää Suomen kaksikielisiä resursseja rikastaakseen yhteisöjä ja lapsen kehitystä. KUPERAn arviointi- ja tutkimushankkeessa taas on kerätty laaja oppikirja-aineisto, ja sitä tutkitaan erilaisten kulttuuri-, katsomus- ja kielitietoisuutta koskevien tutkimuskysymysten avulla. Satokangas ja Suuriniemi esittelevät artikkelissaan näkökulmia oppikirjojen kielitietoisuuteen etenkin tiedonalojen kielten ja monikielisyyden kannalta ja tarkastelevat, miten kielitietoisuuden ulottuvuudet näkyvät tai jäävät näkymättä oppikirjoissa tekstin tasolla. Bergrothin ja Haagensenin artikkeli nostaa esiin opettajaopiskelijoiden kokemuksia ja näkemyksiä kielitietoisuuden koulun ja opetuksen havainnoinnista osana opettajaharjoittelua.

Rinnakkain aseteltuina nämä neljä tässä teemanumerossa esiteltyä projektia nostavat esille, kuinka kekseliäitä ja sitoutuneita suomalaiset kasvattajat ovat työskennellessään eri koulutusasteilla kehittääkseen kieli- ja kulttuuritietoista kasvatusta halki Suomen. Toivottavasti viihdytte artikkelien parissa. Jatketaan yhdessä kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoista kehittämistyötä!

Tämän teemanumeron ovat päätoimittaneet yhdessä DivED-, Listiac-, IKI- ja KUPERA-hankkeet:

Jenni Alisaari on DivED-hankkeen johtaja ja yliopisto-opettaja Turun yliopistossa.

Mari Bergroth on Listiac-hankkeen tutkimusryhmän vetäjä ja erikoistutkija Åbo Akademiassa.

Tea Kangasvieri on projektitutkija, joka koordinoi IKI-hanketta Jyväskylän yliopistossa.

Josephine Moate on IKI-hankkeen johtaja ja yliopiston lehtori Jyväskylän yliopistossa.

Tanja Viinikainen on projektisuunnittelija Helsingin yliopistossa ja KUPERA-hankkeessa.

Artikkeliin viittaaminen

Alisaari, J., Bergroth, M., Kangasvieri, T., Moate, J. & Viinikainen, T. (2020). Kieli-, kulttuuri- ja katsomustietoisuus koulutuksen ja kasvatuksen kentällä. *Kieli, koulutus ja yhteiskunta*, 11(3).
Saatavilla: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-toukokuu-2020/kieli-kulttuuri-ja-katsomustietoisuus-koulutuksen-ja-kasvatuksen-kentalla>
(<https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-toukokuu-2020/kieli-kulttuuri-ja-katsomustietoisuus-koulutuksen-ja-kasvatuksen-kentalla>)